

УДК 614.841.4.004.6

*Р.В. Уханський, канд. техн. наук, О.О. Сізіков, канд. техн. наук, ст. наук. співроб.,
Н.М. Довгошеєва, С.Ю. Голікова*

АНАЛІЗ СТАНУ ПОЖЕЖНОЇ НЕБЕЗПЕКИ УСТАНОВ ДЛЯ РЕАБІЛІТАЦІЇ ІНВАЛІДІВ З РОЗУМОВОЮ ВІДСТАЛІСТЮ ТА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ І НОРМАТИВНИХ ДОКУМЕНТІВ З РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ЦЬОЇ КАТЕГОРІЇ ОСІБ

Проведено аналіз статистичних даних щодо пожеж та їх наслідків, законодавчих, нормативно-правових актів та нормативних документів, які регламентують основні вимоги до установ для реабілітації інвалідів з розумовою відсталістю.

Ключові слова: пожежа, правила, пожежна безпека, інваліди з розумовою відсталістю, реабілітаційні заклади.

*R. Uhansky, Cand. of Sc.(Eng.), O. Sizikov, Cand. of Sc.(Eng.), Sen. Res., N. Dovgosheeva,
S. Golikova*

ANALYSIS OF FIRE HAZARD INSTITUTIONS FOR REHABILITATION OF DISABLED PERSONS WITH MENTAL RETARDATION AND REGULATORY ACTS AND NORMATIVE DOCUMENTS IMPLEMENTATION OF RIGHTS THIS CATEGORIES OF PERSONS

The analysis of statistical data on fires and their consequences, legislative and regulatory acts and regulations that govern the basic requirements of institutions for rehabilitation of disabled persons with mental retardation.

Keywords: Fire, rules, fire safety, disabled persons with mental retardation, rehabilitation facilities.

Сучасні підходи до організації допомоги інвалідам з розумовою відсталістю в Україні є дещо застарілими і відстають від прийнятих у Європі на 50-60 років, і навіть у порівнянні з деякими пострадянськими країнами – на 10-12 років. На теперішній час ці люди не те що не задіяні в громадському житті, але навіть ізольовані від участі в ньому.

За результатами аналізу статистичних даних про пожежі в будинках, де знаходяться люди з фізичними та розумовими розладами, встановлено, що рівень загибелі та травмування людей є високим. Пожежі, що виникають в таких закладах, як правило, є резонансними та призводять до значних жертв.

Статистичні дані про пожежі, що сталися в закладах соціального захисту населення по Україні протягом 2005-2013 років, наведено на рис. 1.

Ці дані свідчать про те, що найбільша кількість пожеж в нашій країні припала на 2005-2009 та 2011 роки. Ці пожежі супроводжувались масовою загибеллю та травмуванням людей.

Основними причинами пожеж у закладах соціального захисту населення протягом 2005-2013 років згідно з наведеними статистичними даними про пожежі (рис.2) були:

- необережне поводження з вогнем;
  - порушення правил пожежної безпеки при влаштуванні та експлуатації електроустановок;
  - порушення правил пожежної безпеки при експлуатації електро побутових приладів.
- Найбільша кількість пожеж (47 %) виникає через необережне поводження з вогнем.

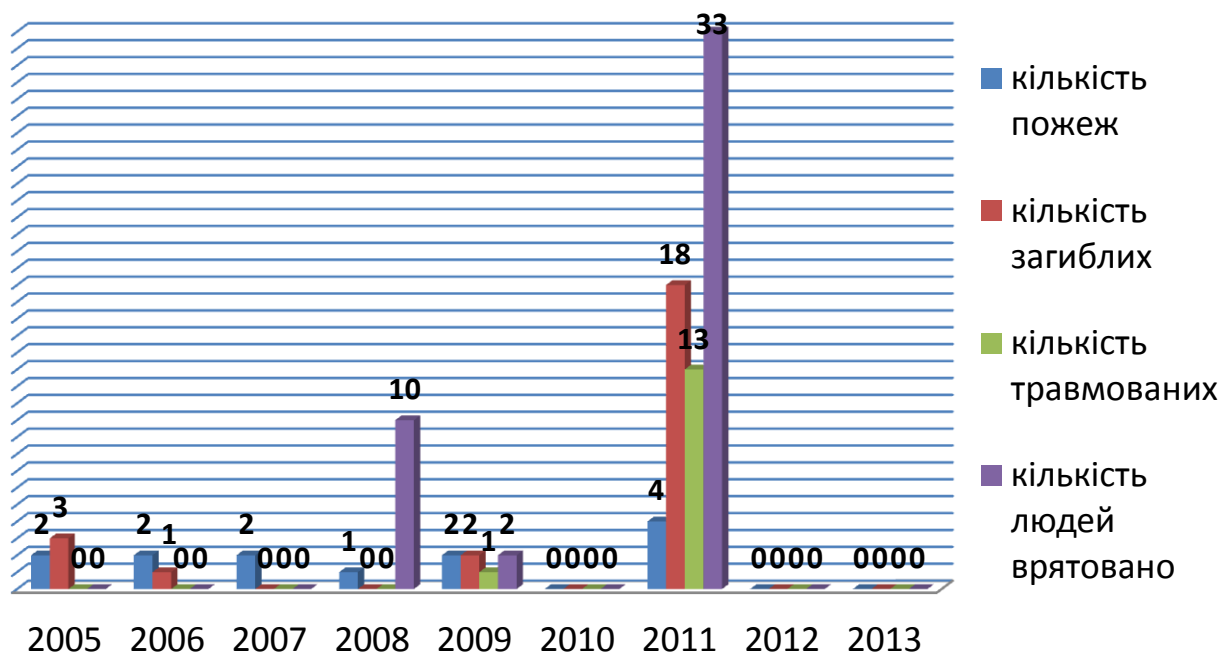

Рисунок 1 – Дані про пожежі та їх наслідки, що сталися в закладах соціального захисту населення України

Крім того, як свідчать результати аналізу інформаційних матеріалів, у реабілітаційних закладах для інвалідів з розумовою відсталістю та інших закладах соціальної сфери (далі – заклади) причинами виникнення пожеж є невиконання в цих установах відповідного протипожежного режиму (куріння у непередбачених місцях, відсутність у персоналу навичок користування первинними засобами пожежогасіння, вільний та безконтрольний доступ у ці заклади сторонніх осіб, порушення правил внутрішнього розпорядку, захаращеність шляхів евакуації), а також порушення вимог нормативних документів щодо проектування таких об'єктів, а саме:

- розміщення закладів соціального захисту у будинках нижче III ступеня вогнестійкості;
- відсутність у будинках закладів автоматичних систем пожежної сигналізації та систем оповіщення про пожежу та керування евакуацією людей або за їх наявності неналежне технічне обслуговування;
- відсутність виведення сигналів від приймально-контрольних приладів автоматичних систем пожежної сигналізації на пульти централізованого спостереження;
- недостатня кількість евакуаційних виходів та невідповідність параметрів шляхів евакуації нормативним вимогам;
- застосування будівельних матеріалів на шляхах евакуації з показниками пожежної небезпеки, які не відповідають нормованим;
- невідповідність об'ємно-планувальних і конструктивних рішень будинків закладів соціального захисту та інформаційних засобів цих установ специфічним особливостям інвалідів з розумовою відсталістю та фізичними розладами (в тому числі з вадами опорно-рухового апарату, зору, слуху).

Рисунок 2 – Причини пожеж, що сталися в закладах соціального захисту населення за 2005-2013 роки в Україні

Аналіз ряду законодавчих актів [1,2,3,4], прийнятих у минулому десятилітті з питань захисту прав інвалідів показав, що в результаті їх виконання створено мережу реабілітаційних установ та закладів, в яких перебувають інваліди та діти-інваліди, зміцнено матеріально-технічну базу зазначених установ та закладів, а також підприємств та організацій громадських організацій інвалідів, поліпшено якість і розширено номенклатуру технічних та інших засобів реабілітації, утворено Державний комплекс ранньої соціальної реабілітації дітей-інвалідів (м. Миколаїв) і Всеукраїнський центр професійної реабілітації інвалідів (с. Лютиж Вишгородського району Київської області).

Зважаючи на це, в державі була розроблена Концепція соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю [5] та Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року [6]. В рамках [6] було розроблено та прийнято Типове положення про реабілітаційну установу змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів з розумовою відсталістю і про установу постійного та тимчасового перебування інвалідів з розумовою відсталістю [7].

На теперішній час на міжнародному рівні Україна приєдналася до ратифікації Конвенції про права інвалідів (далі-Конвенція) і Факультативного протоколу до неї, які прийняті Законом України [8].

Особливу увагу привертає стаття 11 *Ситуація ризику та надзвичайні гуманітарні ситуації* цієї Конвенції, яка передбачає, що держави-учасниці відповідно до своїх зобов'язань за міжнародним правом, зокрема міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом з прав людини, здійснюють усі необхідні заходи для забезпечення захисту й безпеки інвалідів у ситуаціях ризику, а саме: в збройних конфліктах, надзвичайних гуманітарних ситуаціях, під час стихійних лих тощо.

Згідно з Конвенцією була прийнята постановою Кабінету Міністрів України Державна цільова програма (далі-Програма) [9], метою якої є реалізація прав і задоволення потреб інвалідів нарівні з іншими громадянами, поліпшення умов їх життєдіяльності.

У Програмі одну з багатьох проблем передбачається розв'язати шляхом удосконалення порядку проведення медико-соціальної експертизи інвалідів, здійснення реабілітаційних заходів і надання соціальних послуг, розширення переліку таких заходів і послуг.

Частково розв'язання цієї проблеми зазначено у пункті 2 розділу 1 глави V Програми, що передбачає розроблення та затвердження *норм пожежної безпеки для установ та закладів, що надають реабілітаційні та соціальні послуги та призначені для 8 – 16 відвідувачів, що в свою чергу реалізує статтю 11 Конвенції* [8]. Згідно з заявкою МНС України та пунктом 19 Плану наукової і науково-технічної діяльності на 2014 рік виконання цієї роботи було доручено Українському науково-дослідному інституту цивільного захисту.

Метою науково-дослідної роботи є наукове обґрунтування вимог пожежної безпеки для установ з постійним та (або) тимчасовим перебуванням інвалідів з розумовою відсталістю. Таким чином, викладеним обумовлена наукова та соціальна актуальність проведення роботи.

Об'єктом дослідження є вплив особливостей функціонування, експлуатації установ, в яких постійно та (або) тимчасово перебувають інваліди з розумовою відсталістю, на забезпечення вимог пожежної безпеки.

Предметом дослідження є вимоги пожежної безпеки для установ з постійним та (або) тимчасовим перебуванням інвалідів з розумовою відсталістю.

Згідно з [7,10] реабілітаційна установа змішаного типу для інвалідів та дітей-інвалідів з розумовою відсталістю і психічними захворюваннями (далі – Установа) є установою, цільовим призначенням якої є здійснення заходів, спрямованих на надання реабілітаційних послуг особам з розумовою відсталістю та психічними захворюваннями.

Установа може утворюватися на основі державної, комунальної і приватної форм власності, не маючи на меті отримання прибутку.

Такі установи розміщуються у будинках зі спеціально побудованими або пристосованими приміщеннями, що відповідають «безбар'єрній архітектурі», санітарно-гігієнічним, протипожежним вимогам, техніці безпеки, мають усі види комунального благоустрою з урахуванням специфіки захворювань осіб, які там перебувають.

Показаннями для зарахування до Установи є розумова відсталість будь-якого ступеня, психічні захворювання, за винятком випадків, коли особа, внаслідок наявності в неї тяжкого психічного розладу, вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що становлять безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих.

На підставі індивідуальної програми реабілітації інвалідів фахівці Установи розробляють індивідуальний план реабілітації, що включає комплекс реабілітаційних заходів та враховує діагноз інвалідів, їх психофізичний стан, індивідуальні особливості та можливості, стосунки між членами сім'ї.

В Установі утворюються групи з 8-ми осіб, яких може бути не більше двох, у зв'язку з тим, що особи, які в них перебувають, потребують особливого догляду та уваги.

Організація реабілітаційних заходів в Установі складається з:

- заходів із соціальної реабілітації;
- заходів із психологічної реабілітації;
- заходів із психолого-педагогічної реабілітації;
- заходів із трудової реабілітації;
- заходів із медичного супроводу.

Основні вимоги щодо забезпечення пожежної безпеки під час проектування соціально-медичних закладів, що надають реабілітаційні та соціальні послуги інвалідам з розумовою відсталістю містяться у [11].

У зв'язку з тим, що будівлі Установи повинні відповідати принципам «безбар'єрної архітектури», необхідно визначати основні ознаки, які впливають на повну та універсальну доступність інвалідів до повноцінного життя та отримання послуг. Такими ознаками є:

- безпроблемне пересування по прилеглий території (вимоги до території);
- регламентовані параметри входів/виходів, дверей, шляхів евакуації (об'ємно-планувальні рішення);
- доступний і безпечний заїзд (візком) у приміщення, на сходи/пандуси (об'ємно-планувальні рішення);
- доступність до усіх поверхів у будинку (ліфти, ескалатори, пандуси тощо);

- інформаційна доступність (піктограми, озвучення інформації, надання інформації шрифтом Брайля).

Інформаційна доступність згідно з [12] – сукупність таких носіїв інформації, що забезпечують для інвалідів своєчасне орієнтування у просторі, сприяють безпеці і зручності пересування, а також інформують про властивості середовища життєдіяльності.

У проекті Правил аналіз вимог [12,13,14,15] щодо проектування закладів соціального захисту населення дозволяє зробити наступні висновки, направлені на формування вимог пожежної безпеки під час експлуатації таких об'єктів та розроблення проекту Правил пожежної безпеки для установ з постійним та (або) тимчасовим перебуванням 8-16 осіб-інвалідів з розумовою відсталістю, а саме:

1. У розділі *Утримання будівель та приміщень*, необхідно передбачити вимоги пожежної безпеки для приміщень в залежності від їх функціонального призначення, а саме:

- для житлових приміщень;
- для фізкультурно-оздоровчих, культурно-дозвіллевих, медичних, лікувально-трудових, адміністративно-побутових, службових, господарських приміщень.

2. У розділі *Утримання евакуаційних шляхів та виходів*, необхідно врахувати специфічні особливості цих Установ, які повинні відповідати принципам «безбар'єрної архітектури».

3. У розділі *Вимоги до утримання технічних засобів протипожежного захисту*, враховуючи психічні особливості інвалідів з розумовою відсталістю та необхідність забезпечення функціонування у працездатному стані автоматичних систем пожежної сигналізації, систем оповіщення про пожежу та управління евакуацією людей, необхідно навести конкретні вимоги до утримання цих систем, а також вимоги щодо опрацювання обслуговуючим та черговим персоналом закладу відповідної експлуатаційної документації для забезпечення кваліфікованої експлуатації та застосування цих систем.

4. Необхідно передбачити розділи щодо вимог пожежної безпеки до інженерного обладнання, основних вимог до інструкцій про заходи пожежної безпеки та порядок дій у разі пожежі зокрема для будинків у два і більше поверхів вимоги до утримання та використання пожежних ліфтів або інших підйомників.

5. На планах (схемах) евакуації з будинків передбачити заборонний захід щодо евакуації інвалідів сходами типу С3 (зовнішні відкриті).

6. Необхідно передбачити підвищення на один ступінь порівняно з вимогами [16] та [17] освітленості приміщень та комунікацій, доступних для інвалідів.

На вхідних дверях до приміщень, у яких небезпечно або категорично заборонено перебування інвалідів (бойлерних, венткамерах, трансформаторних вузлах тощо), слід встановлювати запори, що виключають вільне проникнення всередину приміщення.

7. Житлові приміщення для інвалідів повинні бути обладнані автономними оптико-електронними димовими пожежними сповіщувачами.

8. У розділі *Утримання будівель та приміщень*, необхідно передбачити вимоги щодо недопущення захарачення пандусів, обладнаних біля основних входів будинку.

9. Необхідно передбачити вимоги до шляхів евакуації, наведені в 10 розділі [13].

10. Необхідно передбачити вимоги щодо утримання та використання пожежних кранів та шаф для пожежних кран-комплектів.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що у державі визначено європейські підходи щодо організації та функціонування таких Установ. Проте ще не опрацьовані вимоги щодо забезпечення пожежної безпеки будівель, приміщень, в яких постійно та (або) тимчасово перебувають інваліди з розумовою відсталістю, а саме: утримання прилеглої території, евакуаційних шляхів і виходів, утримання систем протипожежного захисту, інженерного обладнання, первинних засобів пожежогасіння, порядку дій у разі пожежі, основних вимог до складання інструкції про заходи пожежної безпеки. Більш того, необхідно враховувати той факт, що крім існування проблем щодо особливостей утримання інвалідів з розумовою відсталістю додаються питання з особливості

утримання цієї групи осіб, деякі з яких мають обмежені фізичні можливості (маломобільність, вади зору та слуху), що в свою чергу обумовлюють специфічні вимоги пожежної безпеки до таких Установ.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (від 21.03.1991 № 875-ХІІ).
2. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (від 06.10.2005 № 2961-ІV).
3. Закон України «Про соціальні послуги» (від 19.06.2003 № 966-ІV).
4. Закон України «Про психіатричну допомогу» (від 22.02.2000 № 1489-ІІІ).
5. Концепція соціальної адаптації осіб з розумовою відсталістю, затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 року № 619.
6. Державна програма розвитку системи реабілітації та трудової зайнятості осіб з обмеженими фізичними можливостями, психічними захворюваннями та розумовою відсталістю на період до 2011 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 12 травня 2007 року № 716.
7. Типове положення про реабілітаційну установу змішаного типу для інвалідів і дітей-інвалідів з розумовою відсталістю і про установу постійного та тимчасового перебування інвалідів з розумовою відсталістю, затверджене наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 23 липня 2007 року № 392, зареєстроване в міністерстві юстиції 3 серпня 2007 року за № 884/14151.
8. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про права інвалідів і Факультативного протоколу до неї» (від 16.12.2009 № 1767-VI).
9. Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2012 року № 706.
10. Положення про комунальну соціальну установу «Київський міський комплекс соціальної адаптації інвалідів з розумовою відсталістю», затверджене розпорядженням виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 30 грудня 2009 року № 1498 (у редакції розпорядження виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 16 жовтня 2013 року № 1868).
11. НАПБ А.01.001-2004 Правила пожежної безпеки в Україні, затверджені наказом МНС України від 19.10.2004 № 126 та зареєстровані в Міністерстві юстиції України 04.11.2004 за № 1480/10009.
12. ДБН В.2.2-17:2006 Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення
13. ДБН В.2.2-18:2007 Будинки і споруди. Заклади соціального захисту населення;
14. ДБН В.2.2-10-2001 Будинки і споруди. Заклади охорони здоров'я.
15. ДБН В.2.5-56:2010 Інженерне обладнання будинків і споруд. Системи протипожежного захисту.
16. ДБН В.2.5-23:2010 Інженерне обладнання будинків і споруд. Проектування електрообладнання об'єктів цивільного призначення.
17. ДБН В.2.5-28-2006 Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення.